

Homályos alkonyati szobában magányos férfi mélyhegedűn játszik, nem egy bizonyos meghatározott melódiát, csak jártatja a vonót, fantáziál, mint a muzsikusok mondják, olyat, aminek nincsen eleje, közepe, vége; ábrándos hangok rezegnek ki a húrok alól, hol sötéten, hol átvilágosodva, de mindig mé-lázón, néha nekiindul egy bánatos dallam, hogy aztán játékos, tréfás futamok következzenek. Azon, amit játszik, némi biedermeieres hangulat ömlik el, a vonót nem kiszámított terv vezeti, nincs szó szabályról, kontrapunktról, műfajról, csak a játékos szeszélyről. Emlékek rajzanak fel, és ismét el-süllyednek, mintha a hangok messziről, valami fél-múltból jönnének. Aki a nyitott ablak alatt állsz, és hallgatod, nem látva, ki hegedül, érzelmes arcú,

kék frakkos, csipkés ingelőjű férfit képzelsz, de aztán jönnek hangok, melyek emlékezetedbe idézik, hogy ma élsz, mai ember fogja a vonót. Mikor a játékos letette a hegedűt, még sokáig benned rezeg, nem maga a zene, hanem a méléző hangulata.

Úgy gondolom, ebben a kissé szentimentális, kissé romantikus képben ábrázolható *Krúdy Gyula* művészete.

Mikszáthból indult ki, s később is sokszor felbukant az írásában a mikszáthi hang egy-egy szólamá. Fiatalkorában rövid történeteket írt, Mikszáth palóc színtereit áthelyezte a Nyírségbe, ahol a világtól elzárkózott, beporosodott öreg nemesurak rágódnak bús emlékeiken, kopott festésű, mohos fedelű oszlopos kúriákban – vagy öreg szepesi kisvároskákba, legszívesebben a havas hegyek alján, a lengyel határszélen fekvő Podolinba, ahol furcsa, különöc öregurak üldögélnek a füsttől fekete kocsmaszobában, kíváncsian kérdezzetik a nagy ritkán odatévedő utast a nagyvilág dolgairól, kézimunkázó sápadt fiatalasszonyok ábrándoznak a vén bútorok között arról a nagyvilági életről, melyről összes tudomásukat kézről kézre járó füzetes regényekből merítették, álmolvagokról, akik négylovas szánon repítik el őket unt férjüktől, unt életükből, valami olyan helyre, ami talán nincs is. Ezen a helyeken, a nyírségieken és a szepesieken, áll az idő, az emberek nem változnak, legfeljebb a ruháik, az unokák ugyanabban az öreg házban, ugyanazok között a bútorok között laknak, ahol

nagyapáik, nem történik soha semmi, legfeljebb egy-egy naiv szerelmi kaland, az is inkább ábrándban, mint valóságban, furcsa kísérteties históriák borzongatják a gyöngébb idegeket, nagy esemény, ha betoppán valami idegen, és mond olyasvalamit, amiket még nem hallottak – mert egymásnak minden mondását, történetkéjét, bűját, baját, örömet már könyv nélkül tudják.

Később az író elvisz hosszú *sentimental journey*-kre, vörös postakocsin utazik velünk hol az országba, hol vissza az időbe, elkísér az *Ezeregyéjszaka* Szinbádjával soha nem volt utakra, amelyek már nem a földrajz, hanem az érzések különféle tájaira vezetnek. Itt már összefolyik tér és idő, igazi félmúltban vagyunk, jelenkori dolgok ötven év előtti levegőben történnek, és viszont, holdtól félig megvilágított tájakat látunk, félig árnyékba burkolt embereket aránytalan arányokkal; álom és ébrenlét szélén járunk. Ebben a különös, irreális világban a levegő tele van érzékiséggel, Krúdy az igazi szenzuális író, a testi szerelem, a jó bor, a dús lakomák költője. A legkülönfélébb női fantomok suhannak el előttünk, sápadt polgárkisasszonyok, ékszerrel megrakott kaméliás hölgyek, idült színésznők, tenyeres-talpas pincérlányok vidéki kocsmákban, takaréktűzhelytől kipirult, piros arcú vendéglősné, excentrikus, félig züllött vagy mániákus bárónők – mind valami szerelmi kapcsolatban. A férfi mind kissé bolond, vagy legalább nem egészen erre a világra való: kopott, már csak múltjukban

élő arisztokraták, régi divatú gavallérok, híres nagy hazudozók és híres nagy korhelyek, nagy szerelmek rokkantjai, kóbor holdvilágos költők, rozszant lábú öreg pincérek – csupa társadalmon kívüli lények, különcök, megszállottak. Egyik sem áll eléink teljesen megvilágítva, *claire-obscur*-ben látjuk őket, vagy csak egy pillanatra villannak fel előttünk.

Ezt a világot, Krúdy Gyula világát az emlék teremtetten. Nem a határozott, konkrét körvonalú emlék, hanem az, amely csak rémlik az emberben, összekeveredve más emlékekkel, inkább a hangulatai vannak ébren, nem a tényei. Krúdy mindig az emlékből dolgozik, minden emlékké oldódik fel benne, az is, ami ma történt vele. Talán anekdota-szerűen hangzik, de úgy van, hogy akkor kezdett dús ételekről, bő lakomákról írni, mikor már elbetegesedett, és az orvosok szigorú diétára fogták. Az étel is csak akkor ízlett neki, mikor már csak emlékezett rá. Ezért minden, amit elmond, irreális benne, nem tényeket beszél, hanem benyomásokat, ahogy azok keresztülsuhannak rajta. Novel-láinak, regényeinek nemcsak hogy élő alakjai nincsenek, hanem röviden elmondható meséjük is alig. Nem az a fontos, amit elmond, hanem a hangulat, amit szuggerál.

Aki poétikai szabályokkal közeledik hozzá, jellemrajzot, lélektani hűséget, szerkezeti szimmetriát keres benne, vagy aki realiztikus igénnyel a valóságot keresi, az inkább maradjon távol tőle, ne is vegye kezébe a könyvét. Akiben azonban van imp-

resszionista fogékonyság, aki rá tudja magát hangolni az ő hangjára, aki érti azt a félálomhangulatot, az gyönyörködni tud benne. Nem tudatos művészkedő, hanem naturalista abban az értelemben, ahogy ezt a szót a zenészek használják – művészte egy zseniális cigányprímás művészte, aki csak az ösztönére bízta magát, de ez az ösztön nem csal.

Rengeteget dolgozott, könyveinek sora is hatalmas mennyiség, könyvben kiadatlan írásai sokszorosa a könyveknek. Alig volt lap, amelybe nem írt, sokszor ugyanaznap öt-hat lapban is megjelent tárcája. Hajtotta a megélhetés kényszere és a mindennapi néhány liter bor kényszere. Az éjszaka lovagja volt, magas, erős csontú, kissé hajlott alakját ott lehetett látni az olcsó éjjeli helyek asztalainál. Az életmód hasonlósága, az állandó átéjszákázott lelkiállapot bizonyos rokonságba juttatta Cholnoky Viktorral, de az ő álomvilága egész más volt, s mások voltak a képzetkapcsolásai. Amit írt, abban sok a kényszer szülötte, de az impresszionista írásmód remekeit lehetne műveiből kiválogatni. Nyárspolgárlelkek ritkán tudták élvezni, de voltak rajongói, különösen az írók között – ezek nagy írónak tartották és tartják ma is. Hatása az írókra, kortársai egy részére és az utána jövő fiatalokra igen nagy. Egész sereg írónk hangjából ki lehet az ő hangjának bizonyos elemeit elemezni. Az a mai fiatal írónál divatosná vált félig emlékezés, félig elbeszélés műfaj – nevezzük regényes memoárnak – kétségkívül belőle indult ki.

Ha egy szóval akarom méltatni: ő egy *hang* irodalmunkban. Magányos, senki máséval össze nem téveszthető, mélyen zengő hang.